

MATHIJS VER STRAETEN (1851-1922) EN ZIJN IN NOOD VERKEERENDE KINDEREN DER NATUUR

door drs G. C. M. Egelie
Biohistorisch Instituut, Utrecht.

In tijdschriftartikelen en korrespondentie over de flora uit de omgeving van Weert, duikt aan het begin van deze eeuw bij herhaling de naam op van Mathijs Ver Straeten, sinds 1913 lid van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Hij wordt in 1851 geboren te Kieldrecht in Zeeuws Vlaanderen. Behaalt in 1872 zijn onderwijzersdiploma en komt na een verblijf in Rotterdam naar Weert. Vanaf 1 mei 1882 treffen we hem daar aan als hoofd van de Stadsburgerschool, de eerste Openbare Lagere School. Daarnaast is hij ook leraar en directeur van de Rijksnormaalschool en geeft cursussen land- en tuinbouw.

Wat dat laatste betreft blijft het niet bij de theorie alleen. In eigen tuin en bij het Kok Ankersmit-laboratorium ent hij bomen, kweekt en kruist vele planten, en boekt daarbij bijzondere resultaten.

Toen Vuyck in 1895 met Goethart een Peeleks-kursie ging maken schreef hij als inleiding op zijn verslag over die tocht: „Er bestaat meer liefhebberij om alle bergpassen en gletschers van Zwitserland te bezoeken dan te genieten van wat ook in ons land door velen zou kunnen genoten worden. Dit is nu eenmaal fin de siècle. Ook brengt de mode mede om velocipede te rijden en menige stad en dorp kan men op die wijze bereiken, maar of men daarmee het land ziet? Ik geloof het niet, want alles wat niet berijdbaar is, laat men links liggen.” (manuscript p. 2)

Om Vuyck nog maar eens aan het woord te laten: „Een botanist verkeert echter in een ander geval: hij schuwt de hoofdwegen en tracht de meer afgelegen plaatsen te bereiken, om te zien hoe daar nog buiten den invloed der beschaving, de natuurlijke gesteldheid is van den plantengroei; maar ook wil hij weten hoe de invloed is van de beschaving op het plantenrijk d.i. hoe langs allerlei wegen vreemde dingen worden ingevoerd in onze oorspronkelijke flora.”

En daarmee is ook de botanist Ver Straeten ten voeten uit getekend. Zowel de lands-eigen flora

als de planten die hier waren ingevoerd trekken zijn belangstelling. In „De Levende Natuur” komt zijn naam tussen 1915 en 1920 dan ook een veertig keer voor in de lijsten die H. Heukels daarin publiceert over nieuwe plantensoorten en variëteiten of vanwege een nieuwe vindplaats van in ons land zeldzaam voorkomende plantensoorten.

Ook het Maandblad van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg vermeldt zijn vondsten meer dan eens. Zo staat er in het jaarverslag over 1916: „Afzonderlijk meenen we den Heer Ver Straeten te Weert te moeten memoreeren. Dankbaar gedenken we de welwillendheid waardoor hij ons inzage liet nemen van zijn talrijke vondsten van belangrijke planten in Noord-Limburg.” (Maandblad 6; no 1, jan. 1917, p. 3)

Dat het daar niet bij gebleven was maakt het jaarverslag over 1915 duidelijk: „Door hem (= Ver Straeten) kwam de Museumtuin in 't bezit van talrijke belangrijke aanwinsten. Daarvoor is een hartelijk woord van dank hier zeker niet misplaatst.” (Maandblad 4; no 12, dec. 1915.)

In een herbarium, dat Ver Straeten in 1910 maakte voor de 15e verjaardag van zijn dochter Maria, treffen wij 455 verschillende planten aan, waarvan het merendeel afkomstig zal zijn uit de omgeving van Weert. Jammer genoeg heeft hij de vindplaats nergens vermeld. Een en twintig ervan worden door hem aangemerkt als „zeer zeldzaam”.

Tot die zeldzaamheden behoort de Zomerschroeforchis, *Spiranthes aestivalis*. Op 21 augustus 1873 ontdekt van der Sande Lacoste deze plant voor het eerst in ons land „op moerassigen heigronde bij den watermolen” van Stamproy. Ook Goethart verzamelt in 1900 nog enkele exemplaren op deze plaats. Door verbetering van de afwatering, gevolgd door normalisatie van de gehele Tungelroyse beek, daalde de grondwaterstand dermate dat het terrein, de Vlood of de Vloet, het karakter van moeras verloor.

Terloops zij opgemerkt, dat „normalisatie” volgens van Dale betekent: „in overeenstemming brengen met een norm”. En die norm is: „de toestand die voor een categorie personen of zaken de gewone is”. Vreemd, dat het rechte trekken, uitdiepen en verbreden van een natuurlijke waterloop de „gewone” toestand zou zijn!

Wat daar dan ook van zij, voor *Spiranthes* was de nieuw-geschapen toestand duidelijk niet meer zo gewoon, want de plant verdween en bleef jaren lang onbekend. De herontdekking staat uitvoerig beschreven in een artikel in „De Levende Natuur” van maart 1916. Ver Straeten - want hij is de auteur - merkt op, dat de plant alleen gedurende de bloeiperiode kan gevonden worden. Die duurt maar twee weken zodat het „zelfs voor iemand, die de geheele streek kent en doorzoekt - maar niet elken dag den tijd heeft om er op uit te gaan, - de kans niet groot is om, gesteld dat het plantje ergens nog voorkwam, dit te vinden.” (p. 429)

Zijn vrouw, Aletta Alida Zom, die hem op een lange zomerse dag gezelschap houdt bij een van de zwerftochten in de buurt van de Swartbroeker Peel, ontdekt daar ineens het plantje, waarover Prof. Oudemans aan Ver Straeten zal schrijven: „indien mijne tachtigjarige beenen mij veroorloofden vijf minuten te gaan, wilde ik, vóór ik sterf, de plaats nog zien, waar in Nederland die planten groeien.” (D.L.N. april 1916, p. 471)

Als P. Th. Coebergh in 1905 de Roukes Peel bij de watermolen van Swartbroek bezoekt, treft hij daar nog een dertigtal exemplaren aan. „Een mooie plant is die *Spiranthes* niet - schrijft hij - maar als buitennissigheid is zij toch een heele aanbeveling voor Weert. En men behoeft waarlijk niet voor *Spiranthes* alleen naar Weert te komen.” (D.L.N. 11, feb. 1907, p. 218)

Daarmee sloeg hij de spijker dan wel precies op de kop, want Weert en omgeving hadden de botanicus veel meer te bieden, bijvoorbeeld een andere zeer zeldzame plant van onze flora: *Isoëtes*, de Biesvaren.

In het Natuurhistorisch Maandblad 13; no. 8, augustus 1924, schreven Jongmans en van Rummelen een artikel over het voorkomen van de Biesvaren in Limburg en de verwantschap met de fossiele vormen. Na de ontdekking in de Smalle Eester Zanding in Friesland, wordt de plant - volgens de beide auteurs - voor het eerst in Limburg aangetroffen door Goethart en Jongmans. Om de juistheid van hun bewering te staven verwijzen zij naar de mededeling, naar aanleiding van die ontdekking gedaan in het Nederlandsch Kruidkundig Archief. Wie zich de moeite getroost het arti-

kel waarnaar verwezen wordt er eens op na te slaan zal tot zijn niet geringe verbazing ontdekken, dat Goethart daar schrijft: „Het is wel aan eene spelling van het toeval te danken, dat in ditzelfde jaar 1904 in een geheel ander deel van ons land door de H.H. Jongmans en Ver Straeten en mijzelf alle overige vormen van het geslacht *Isoëtes*, die in ons land verwacht konden worden, ook inderdaad werden ontdekt.” (N.K.A. 1905, p. 97)

Het is typerend voor de belangstelling van Ver Straeten, dat nu de plant eenmaal in de omgeving van Weert wordt aangetroffen, hij er ook meer van wil weten. Jaren later zal hij nog aan Vuyck schrijven: „En is U niet bekend, of in de bibl. van den Ned. bot. V. of anders in eene der Universiteitsbibl. eenig werk is, dat in 't breede over *Isoëtes* handelt? Zoo niet, zoudt U dan niet willen aanschaffen - en mij ter lezing afstaan - of zelfs te Weert deponeren: Motelay & Vendryès, Monographie des Isoëteae, - Actes de la Société Linéenne de Bordeaux, Vol xxxvi, 1882.” (Brief no 190, van 22 okt. 1908)

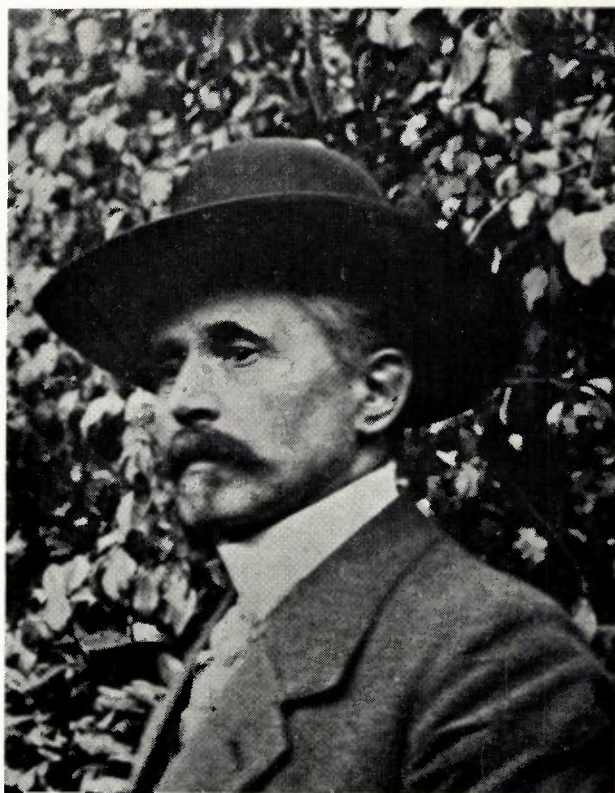
Waarom Jongmans en van Rummelen in hun artikel de naam van Ver Straeten weglieten is dan ook een raadsel. Zelfs zijn aandeel in de ontdekking hebben zij wellicht onderschat. Toch had hij zelf in vroeger jaren al geschreven: „De floristen uit Holland, hier exploreerend, kruisten gewoonlijk allen in dezelfde terreinen en doorzochten dus niet de gehele streek. Daaraan o.a. is het toe te schrijven, dat niemand hunner het spoor vond van de *Isoëtes* en in 1904 een der beste kenners onzer Nederlandsche flora eerst geheel ongeloovig stond tegenover mijn beweren, dat die plant hier voorkomt.” (D.L.N. 22; maart 1916, p. 429)

Dat Goethart - want over hem zal het wel gaan - ongeloovig stond te kijken wordt nog begrijpelijker wanneer wij het al meer genoemde verslag van zijn Peelekskursie in 1895 doorlezen. Vuyck, die hem daarbij vergezelde, schrijft in een wellicht iets romantische bui: „Ofschoon we ons volstrekt geen illusies gemaakt hadden van den rijkdom aan planten dezer streken, blijft het voor den nederlandschen florist, die meer bepaaldelijk met onze water- en moerasplanten zich bezig houdt, een prikkel om den als inlandsch vermelde planten *Isoëtes* en *Subularia* zelf weder te mogen vinden.

Ik weet wel de vondst van deze planten staat zowat gelijk met iets ongelooflijks, met een fabel; *Isoëtes* is in ons land de Schoone Slaapster, doch niet in het bosch, maar op den bodem van plassen en wie tot haar wil komen, moet bijzondere etiketten in acht nemen; hij nadere haar ongeschoeid en met reinen voet. Wil zij haren aanbieder toelaten, dan prikt zij dien in den voet; dan eerst neigt zich de gelukkige botanicus tot haar, omhelst haar en verbergt haar zorgvuldig in het beste wat hij haar kan geven, in zijn plantenbus. Maar ofschoon mijn reisgenoot al deze bijzondere voorzorgen in acht had genomen, den geheelen plas blootvoets was doorgetrokken, zoo heeft hij niets kunnen ontdekken dan *Littorella* en nog eens *Littorella*, die, voornamelijk langs de kanten van den plas, even gemeen schijnt te prikken als van *Isoëtes* wordt beweerd. Wat wij kunnen konstateeren is dat in geen enkele der door ons onderzochte plassen, meeren, poelen, vennen, broeken, moerassen, peelen of hoe ze verder heeten mogen, eenig spoor van *Isoëtes* of *Subularia* was te ontdekken. Ook dit is een resultaat, al is het negatief; en het moge voor anderen een geruststelling zijn dat zij door het niet zoeken van deze veenstreken, dergelijke zeldzame soorten zullen missen; zij komen er niet voor. Zouden zij er toch kunnen zijn? bijvoorbeeld in een nietig plasje dat we toevallig voorbijgegaan zijn? Het is mogelijk!" (manuscript p. 17-18)

De plaats waar later *Isoëtes echinosporum* f. *curvifolium* en f. *elatus* en *Isoëtes lacustre* f. *rectifolium* zouden ontdekt worden, waren ze inderdaad voorbijgegaan. Want hun weg voert langs de Moeselpel. En *Isoëtes* wordt later meer naar het oosten gevonden in de Baanen, het Sarsven en de Roevender Peel. Voorwaar geen „nietig plasje”, dat men toevallig voorbij kan gaan.

Niettegenstaande de vreugde om het vinden van deze voor ons land bijzondere planten moet Ver Straeten ruim tien jaar later al schrijven: „De dagen dier curiosa zijn echter geteld. Sedert eenige jaren hebben de kunstmatige boterbereiding en het landbouwonderwijs ten gevolge, dat de veestapel enorm is verbeterd, behoefte is ontstaan aan meer bouw- en weiland, heidevelden in akkers en kunstweiden, moerassen in gras- en graanland zijn herschapen.” (D.L.N. 17; jan. 1916, p. 328)



En hij besluit het verhaal over de „Merkwaardige kinderen onzer flora in 't gedrang” met de verwachting uit te spreken „dat kapitaal en invloed van natuurvrienden en wetenschappelijke lichamen of personen niet zullen achterwege blijven, om de reddende hand uit te strekken naar de hier in nood verkeerende kinderen der natuur, en te verhoeden, dat zij voor immer verdwijnen van den Nederlandschen bodem.” (p. 330)

Tussen die opmerking en zijn brief aan Goethart over de aankoop van het moeras in Stramproy, lagen twaalf jaar. Jaren waarin Ver Straeten bij herhaling probeert natuurvrienden en wetenschappelijke lichamen of personen te interesseren voor de aankoop van de terreinen waarop de in nood verkerende kinderen der natuur nog voorkwamen. Aan die activiteiten zal 'n derde artikel in de volgende aflevering van het Maandblad gewijd zijn.